

dolazi uz nečije posredovanje, ne postoji doživljaj, samo slutnja njegove mogućnosti, kao i uverenje da je pred prevodiocem zaista pesma oko koje se valja potruditi. Dakle, što se tiče forme Lalić je menadmašan, on je s lakoćom ostvaruje, ili se dosledno hvata s njom u koštac. Ostali elementi pesme ostvareni su bez spoticanja, ponekad čak i uspelo. Lalića nisu mučili problemi pojedinih pesama li nekih poznatih stihova, jer ih, verujem, nije ni znao, nije nosio u sebi kao teško rešivo breme. On je bez kompleksa prevodio Petefija, drugo nije ni mogao, ali je i ostvario valjane pesme, među kojima se naročito izdvaja *Alfeld*.

Baviti se pojedinim stihovima, boljim ili lošijim rešenjima u prevodu, tvrditi kako je jedan element pesme ispušten na račun drugog — bilo bi zanimljivo, ali ovaj put, čini mi se, i neumesno. Očito da je lakše potegnuti pitanje neprevodivosti poezije i zakukati, nego strpljivo pokušavati da se ostvari nešto od te čudesne složenosti koja se naziva prevodenje. Ova zbirka Petefijevih pesama kad se danas čita, od jednog do drugog prevodioca, govori i o razviku našeg stiha, o tome koliko je uznapredovao duži stih, a jedva da se i pomerio kratki stih, još uvek liči na prošli vek. Knjigu prevoda, gde su prevodioci definisane ličnosti, zanimljivo je čitati i pogadati prevodioce pojedinih pesama, imajući u vidu prevodilačka opredeljenja i mogućnosti koje otuda proizilaze. Ova knjiga, zapravo, tek sada nudi da se o Petefiju i prevodima njegovih pesama kod nas ozbiljnije pozabavimo, jer je tu i bibliografija prevoda.

Ali, pre svih, pohvalu zaslužuje izdavač što je lepu, dobru i značajnu knjigu objavio na sam dan godišnjice velikog Petefija.

Sava Babić

EMIL M. SIORAN: »KRATAK PREGLED RASPADANJA«

»Matica srpska«, Novi Sad, 1972.

Sve je manje knjiga, na žalost, koje imaju pretenziju da promisle položaj čoveka, a koje su tu svoju prevashodno misaonu osnovu odenule u raskošne slike, kako

INDEKS KNJIGA

se to nekada činilo. Filozofija već podavno čezne da se konstituiše kao »stroga nauka«, bivajući usput prožeta dvosmislenošću: dok na jednoj strani teži za naučnom preciznošću, na drugoj tone u tamnu nerazumljivost (koja, uostalom, ima svoga opravdanja), i Hajdegerova samozadovoljna opaska »niko me nije razumeo« (što je, na žalost, tačno) ideal je mnogog današnjeg profesora filozofije.

Tim čudnije dolazi ova knjiga autora filozofski obrazovanog; prožetog poezijom, blistavog stila. Valjda je i ona, koja je sva posvećena opisu raspada (sumraka svega: civilizacije i kulture — sumraka čoveka), valjda je i ona, kao jedna od poslednjih ove vrste, nagoveštaj, ako ne totalne agonije, a ono bar agonija knjigâ ovakve vrste.

Kratak pregled raspadanja je knjiga za koju se nijednog trenutka i ni po kojem kriterijumu ne može reći da je filozofska, ali ima stranica koje su filozofske, *par excellence*. Za nju se, uostalom, ni u žanrovskom pogledu ne može reći ništa određeno, ali oscilirajući između poezije i proze, između filozofske refleksije i lirskog esejističkog kazivanja — ona je sva usmerena na

čoveka danas. Pritom, Sioran je pesnik, tj. onaj koji govori samo u svoje ime, kao da ono o čemu govori, govori prvi na ovome svetu, ne oslanjajući se ni na kakvo nasleđe. Ako se u bilo čemu oslanja na svoje duhovne pretke, to je u svom viđenju čoveka i njegovih izgleda, zasnovanom na radikalnom cinizmu; odakle i njegova ljubav ka Diogenu, Niču i sličnima. (Rekao je nekoliko nadahnutih rečenica o ovoj dvojici). Stoga se ova knjiga ne može prosuđivati u kontekstu nekog misaonog nasleđa, već iz same sebe — kao pesma; odjekne li nešto u nama na njen izazov ili ne odjekne.

No, ipak, postoji onaj njen osnovni ton radikalnog cinizma koji njenog autora situira među one što su, rekav čovečanstvu najbrutalnije — istine i predvidevi mu najcrnije izgleda, duboko proživljavali sve to. Naravno, danas se i u tome dosta izmenilo, i više autor ne stoji celinom svoga bića iza onoga što kaže; delo ostaje na distanci od pisca, »kao privid li igra«, kao opsena duha. Niče nije pomerio pameću kao mislilac, već kao pesnik, kaže Sioran. Uostalom, čovek li samim životom ne može da garantuje nikakvu istinu, budući je ovaj (tj. život) samo »smešana činjenica«, i ako se produžava to je samo zato »da bi se svojim prisustvom još malo narugao trajanju«.

Posav odatle Sioran, daje jednu sliku, vrlo prihvatljivu i vrlo sugestivnu, ishoda osnovnih težnji naše civilizacije; »naše«, tj. hrišćanske civilizacije, sa svojim većim dihotomijama »pravednosti« i »jeresi«, »vernika« i »otpadnika«, itd., dihotomijama koje u svojoj osnovi podrazumevaju jednu izvesnost, pouzdanost nečega što treba da nastupi. Ali, »neka se neko ubeđenje počne sprovesti u život: pre ili posle njegovu će »istinu« početi da garantuje policija«. I dalje: »Sigurnije se osećam u društvu Pironovom no u društvu Svetoga Pavla, zbog toga jer je dosetljiva mudrost krotkija od razularene svetosti«, veli Sioran, stavljajući se tako na stranu čoveka, na stranu onoga koji većao izaziva podsmeh na njegovim usnama, i protiv čije kulture je napisao najnadahnutije stranice.

Dakako, u ovakvoj knjizi, koja ne pretenduje da stvori jedan sistem, ne može se ni očekivati da svaki deo znači isto i u odnosu na celinu i u odnosu na sama sebe. Stoga, ako igde, ovde se može uočiti kako misao sama sebi, spontano, krči put ka izrazu koji joj najbolje pristaje, ka fragmentu i zapisu: I opet, ako igde treba spomenuti prevodioca ravnopravno sa autorom originalnog teksta, onda to treba učiniti sada spominjući Milovana Danojlića, koji je, budući i sam srodan po izrazu, pretočio francuski tekst na najbolji srpskohrvatski jezik.

Zoran Stojanović

MATE GANZA »STREPNJE«

»Razlog«, Zagreb, 1972.

Put koji je Mate Ganza prešao od svoje prve zbirke *Pesme strpljenja* (objavljene 1962) do četvrtre *Strepnje* (1972) svedoči o pesničkom zrenju i, istovremeno, o osvešćivanju poetskog čina, intelektualizaciji nadahnuća i poezije. Izraz je dosego svoj oblik, iskaz semantičku puninu, jezik je precizan i funkcionalan.

Dva osnovna varirana pesnička motiva u *Strepnjama* su ljubav i sama pesma. Citav prvi ciklus objašnjava na pesnički način i pesničkim sredstvima, naravno, pesmu i pesnika. U njemu su istraživane moći izrečene reči i ližecenog sveta, priroda i svrha ove reči i on je neka vrsta umetničkog programa i svesti. Iz stihova, iz širih sklopova-celina, iz značenja izranja »pesnik za pesnike«.

Razmatrajući i uobličavajući svoj prvi motiv Mate Ganza sumnja u shodnost svoje mislije. U uvodnoj pesmi koja nas priprema za ulazak u oblast *Strepnji* on izriče: *slaba riječi moja (nejako uzdanje) ni najbolju jasnoću slutnje ne možeš da primiš a da ne posrneš*. Tako nam pesnik sam saop-

štava da je rad svoje uobrazilje saobrazio matematičko-logičkim principima, oduzeo značaj lucidnosti, udaljio se od igre i duhovne bezazlenosti.

Drugi motiv u Ganzinoj knjizi, ljubav, dominantniji je i češći. I iz stihova o njoj zvonit saznanja praznina; ostvariva ljubav (ljubav — govor tela) nije dovoljno moćna da ispuni i dosegne zamisao o ljubavi, uobrazilju njenu koncepciju. Čak, i u samom erotskom susretu prisustvuje intelektualno osmišljavanje, traganje za smislom u kontaktu ljudskih polova. Pa ipak, osećaj smrti nadilazi osećaj ljubavi, iako je on taman, uznet i romantičan. Rečima samog pesnika: *naša srca odveć su spremna) kao cvjetovi na sanjarenje i, istovremeno, rilkeovski zaključuje: Velika je stvar biti ljubljen draga) dok mucamo o skrivenom što se ne da*.

Jezički rekvizitarij u *Strepnjama* je uobičajen, tragovi pesničkog i duhovnog vaspitavanja vidljivi su već na površini teksta koji, uglavnom, ne teži dublinskoj perspektivi i imaginativnom prostoru. Stihovi su, nesumnjivo, isklesani, oblici i značenja poetskih jedinica nadovezuju se, slede se.

Osećanje sveta u ovoj knjizi je dosta tamno; lepota i sve potvrde vrednosti okrenute su naniže i sklone propadanju, dok pesnik *unaokolo traga za stvarima duše)...* *hram je pust*. Nepoverenje u bogatstvo sveta i raskoš duha oseća se u ukupnom značenju *Strepnji*.

Pesme se u knjizi mogu podvojiti: jedne su stvorene u zanosu (koncentraciji svesti na predmet pevanja) i one su se iz širine duha javile sveže i bujne, druge su, verovatno, pisane u međuvremenu i one pokazuju daleko manju odgovornost. Tako se pesme doista izuzetne vokacije smenjuju sa onim prosečnim.

Draginja Urošević

DANILO KIŠ: »BORDEL MUZA«, ANTOLOGIJA FRANCUSKE EROTSKE POEZIJE

»Liber«, Zagreb, 1972.

Antologija francuske erotske poezije *Bordel muza*, koju je sastavio i preveo Danilo Kiš, iz mnogo je razloga zanimljiva i vrijedna upravo danas kada se o erotici govori sa svih strana: masovni tisk, radio, televizija, filmovi, literatura obasipaju nas različitim pristupima ovoj sve do nedavno tabuiranoj temi. Erotika je postala svojevrsni pečat našega doba, ona mijenja u mnogome i način ponašanja upravo svojom nametljivom prisutnošću, ona utječe ne samo na društvene promjene, nego, isto tako, i na ekonomske, i to na različite načine. Žena se više ne zadovoljava svojim ravnopravnim statusom s muškarcem jedino u društveno-političkom životu, nego se ona počinje boriti li za osnovno svoje pravo, pravo na orgazam. Ovakav krajnje slobodan stav, ovakva krajnje otvorena borba za puno pravo svojeg spola, stvorila je iz žene ne više objekt muškarčeve naslade, već punopravnog partnera u svim oblastima života. Spolnost, a time i erotičnost postaje prisutna na svakom koraku, a njezina prisutnost pogoduje najviše »crnoj burzi« masovnog tiska, tiskovne prostitucije koja od lakovjernog želinika užitaka vrlo proračunato umije izvući pozamašnu svotu novca. Svakako, kič i degradacija erotske literature ili vizuelnih umjetnosti postaje evidentna činjenica i na nju valja računati. Time se ovakva diskusija o erotici neodrživo približava diskusiji o pornografiji. Govoriti o erotskoj literaturi, erotskoj poeziji, znači, prije svega, odrediti osnovne okvire unutar kojih je moguće pristupiti ovoj književnoj tematici. Susan Sontag u briljantnom eseju *Pornografska imaginacija* konstatira na jednom mjestu »liedeće: Pornografija koja je ozbiljna književnost nastoji »uzbuditi« na isti način kao što djela koja prikazuju krajnju formu religioznog doživljaja nastoje »preobratiti«. Kišova antologija *Bordel muza* na stasovit način želi »uzbuditi« čitaoca, ona ko-